

DR. HERMAN SZILVIA

PhD-hallgató

ÖSSZEFOGLALÓ A „MÉDIA ÉS A BÜNTETÉS- VÉGREHAJTÁS” PANELBESZÉLGETÉSRŐL

A 2017. október 13-án megrendezett konferencia záró panelbeszélgetése a Média és a büntetés-végrehajtás témakörében zajlott. A panelbeszélgetés vezetője *Vig Dávid*, az ELTE ÁJK Kriminológia Tanszék egyetemi adjunktusa, a Helsinki Bizottság rendészeti programjának vezetője. Meghívott vendégei *Budai István* bv. dandártábornok, bv. főtanácsos, a Balassagyarmati Fegyház és Börtön parancsnoka, *Hajdu Eszter* bv. hadnagy, a Váci Fegyház és Börtön börtönpszichológusa, *Kovács Orsolya Eszter*, a Börtönrádió (Adj Hangot! Egyesület) szakmai mentora, *Pálmai Erika* a HVG újságírója, illetve *Széles Gábor* bv. dandártábornok, bv. főtanácsos és *Kadlót Erzsébet* ügyvéd, a Társaság főtítkára volt.

Az elmúlt hetekben számottevő médiaérdeklődés övezte a büntetés-végrehajtási szervezet működését, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának (BVOP) azon intézkedéseit, amelyek akár alapvető irányváltásnak is tekinthetőek. Ezen változások egyik elemeként értelmezhető, hogy a BVOP október elseji hatállyal váratlanul egyoldalúan felmondta a már évek óta fennálló megállapodásait több civil- és karitatív szervezettel, többek között a Magyar Helsinki Bizottsággal, amivel egy 18 éve fennálló együttműködésnek vetett véget.^{1,2}

Ebben a szakmai diskurzust jelentősen meghatározó klímában a büntetés-végrehajtás részéről meghívott – és korábban ezt a meghívást elfogadó – szakemberek a konferencia előtt egy nappal hivatalos elfoglaltságra hivatkozva lemondták a részvételt. Ez az esemény jelentősen meghatározta a panelbeszélgetést.

Vig Dávid a szekció tematikájának főbb szempontjait ismertette, amely többek között magában foglalta, hogy hogyan jelenik meg a médiában a börtönvilág, a fogvatartottak, a szabaddulás folyamata, a büntetés-végrehajtás intézménye, illetve milyen kép alakul ki a börtönről a médiában, és ez hogyan befolyásolja a társadalom és a büntetés-végrehajtás kapcsolatát.

¹ <https://www.helsinki.hu/kitiltottak-a-civileket-a-bortonokbol/>

² A fogvatartottak jogaival, illetve a fogvatartás körülményeivel a Fogda- és Börtönmegfigyelő Program keretében foglalkozott a Magyar Helsinki Bizottság. Az országos parancsnok arra hivatkozott a döntést illetően, hogy az együttműködés nélkül is biztosíthatók a fogvatartottak jogai, a fogvatartottak érdekvédelme és jogvédelme megvalósul a Szervezet részéről.

Vig Dávid elsőként a Börtönrádió bemutatására kérte fel *Kovács Orsolya Esztert*. A szakmai mentor elmondta, hogy az Adj Hangot Egyesület négy évvel ezelőtt indította el a Börtönrádió programot, amely brit mintára jött létre.³ A Börtönrádió egy zártláncú, csak a bv. intézetek lakói által fogható rádióprogram, melyet fogvatartottak készítenek tapasztalt újságírók, valamint pszichológusok, illetve egyéb segítő szakmákban működő szakemberek támogatása, felkészítése mellett, a bv. biztonsági szabályait maximálisan figyelembe véve, illetve szigorú etikai szabályokat betartva. Nagy Britanniában – ahol alapvetően a fogvatartottak egyszemélyes elhelyezése jellemző – igazolódott a program hatékonysága, az önsebzések száma csökkenő tendenciát mutatott.

Magyarországon elsőként négy évvel ezelőtt a Váci Fegyház és Börtön falai között indult börtönrádió adás, „Rács fm” néven. Ezt követte 2015-ben a Győr-Moson-Sopron Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, ahol a „SingSing fm” sugározta a bentlakóknak műsorait, majd pedig a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet II. objektumában, a Gyorskocsi utcai intézetben kezdtek el műsort készíteni női fogvatartottak a „Hesz fm”-en.

A program fontos elemét képezi az aktív tevékenység biztosításán túl az is, hogy a fogvatartottak saját hangjukon, a saját problémáikat, élettörténeteiket, az életük pozitív irányba való megváltoztatásának lehetőségeit mesélik el. Ezek a történetek kiemelt fontosságú hatásként is megjelenhetnek mind a szabadságvesztésüket töltők, mind pedig az intézetek számára, hiszen ebben a formában befogadhatóbbá válnak az információk, és a reintegrációs tevékenységhez kapcsolódó lehetőségek is bővíthetnek.

A BVOP a Magyar Helsinki Bizottsághoz hasonlóan az Adj Hangot Egyesülettel is azonnali hatállyal felbontotta a megállapodást, így már ez, a reintegrációt elősegítő program sem működik egyetlen hazai büntetés-végrehajtási intézetben sem. Az Egyesület számára is váratlan fordulat volt a jól működő, konfliktusoktól mentes együttműködés megszakítása.

Vig Dávid a Börtönrádió és más, intézeten kívüli médiumok hatásáról kérdezte a program szakmai mentorát, illetve arról, hogy véleménye szerint a büntetés-végrehajtás és a társadalom viszonyrendszerében hatása volt-e a működésüknek.

Kovács Orsolya Eszter elmondta, hogy nagy érdeklődést, média-megjelenést eredményezett a program létrejötte, amely hozzájárult ahhoz is, hogy a fogvatartottak teljesen más fényben kerüljenek bemutatásra, mint korábban, amikor csak a Kékkfényben jelentek meg, és a bűncselekmények elkövetésére, a társadalomra veszélyességükre fókuszált a média.

³ Nagy-Britanniában 1994-ben egy börtön igazgatójának felhívására, az öngyilkosságok számának csökkentésére hozták létre az első adásokat a BBC volt munkatársai, és mára a Prison Radio Association (<http://www.prisonradioassociation.org/>) keretében működő Börtönrádió a nap 24 órájában sugároz műsorokat az ország 120 büntetés-végrehajtási intézménye közül 95-ben. A brit kormány olyannyira támogatja a kezdeményezést, hogy segítséget nyújtott annak Trinidad és Tobago-n történő elindításához is. Ezen kívül – a brit kezdeményezéstől függetlenül – Svédországban is hatékony börtönrádiós projekt működik. <http://www.adjhangot.org/a-bortonradiorol/>

Jellemzően a szabadulás utáni időszak, annak nehézségei egyáltalán nem jelentek meg a nyilvánosság számára, illetve a börtönben töltött időről sem hall egy átlag médiahasználó. Ezt az Egyesület fórumain el tudták mondani, más nézőpontot tudtak nyújtani. A média számára akár több szempontból is érdekes témát nyújtott a Börtönrádió, hiszen jelentős hírértéke van annak, ha egy alapvetően zárt intézeti rendszer nyit a társadalom és új, alternatív programok felé, amilyen – többek között – ez a program is volt. A fogvatartottakkal közös munka szintén más megvilágításba helyezte a szabadságvesztés büntetésüket töltő embereket, hiszen láthatóvá vált a társadalom számára, hogy mi történik „odabent”. Például, ha van rá lehetőségük, akkor sokan tevékenyen töltik mindennapjaikat. Börtönrádiós munkájukra méltán büszkék lehettek az abban tevékenyen részt vevő fogvatartottak.

Ugyanígy a büntetés-végrehajtásról is elmondható, hogy egy ilyen innovatív program engedélyezésével méltán érezhette büszkének magát, és érezte is, hiszen a tavaly megrendezésre került I. Börtönrádió Konferencián több büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka is pozitív hatásokról és együttműködésről adott számot.

A Börtönrádióban volt tere annak, hogy a fogvatartottak tájékozódhassanak arról, hogy mit kapnak a börtöntől, milyen fejlődési lehetőségek vannak a szabadságvesztés letöltése alatti időszakban. Emellett pozitív példák közlésére is adott lehetőséget, amellyel a remény gondolata, az új tervek is a diskurzus témájává váltak.

A panelbeszélgetés témájából adódóan felmerült a kérdés, hogy egy újságírónak milyen motivációi lehetnek arra, hogy a büntetés-végrehajtással, a fogvatartottakkal kezdjen el foglalkozni. *Pálmai Erika*, a HVG újságírója egy magától értetődő, „földön heverő”, kimeríthetetlen témának tartja ezt a zárt, kevésbé látható világot. A rendszer sajátosságai, az egyéni sorsok, illetve az elképesztő történetek sok lehetőséget adnak arra, hogy egy újságíró szakmailag, kíváncsiságból, és a társadalom tájékoztatásának vágyából is érdeklődjön a téma iránt. Az átlag újságolvasó állampolgár hozzáállása, véleménye meglehetősen eltávolító, ellenséges a végrehajtandó szabadságvesztés büntetést töltőkkel kapcsolatban, mind a populista kommunikáció, mind pedig a rendszer zártságából, átláthatatlanságából adódóan. Az alapjogi, emberi jogi kérdések, illetve a fogvatartás hatását és költségeit is megkérdőjelező rendszerhibák már kevésbé foglalkoztatják a közvéleményt.

Pálmai szerint egy olyan társadalomban, ahol egy-két kisebb súlyú bűncselekmény, szabálysértés elkövetése esetén is börtönbe kerülhet az ember, akár egy jól szituált család gyermekeként is, látható egy kis elmozdulás abban, hogy az emberek érdeklődnek eziránt az ismeretlen világ iránt. Ez félelmet keltő, ezért is tartja fontosnak a média feladatát, hogy minél több esetben tegye láthatóvá a büntető igazságszolgáltatás különböző elemeinek, így a büntetés-végrehajtásnak a működését, tevékenységét.

Az emberek tájékoztatása a büntetés-végrehajtás körülményeiről, belső világáról nem egyszerű vállalkozás, hiszen a szervezet működésének adottságaiból adódóan is nehéz kapcsolatba kerülni az elítéltekkel és az intézményekkel. *Pálmai Erikának* már évek óta nincs

lehetősége erre. Általában levélben keresik meg a büntetésüket töltők, és ha lehetőséget ad a jogszabály, hogy nyilatkozzon a fogvatartott, akkor kérvénnyel fordul a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságához, hogy beszélhessen az adott személlyel. Kérelmeire, adatigényléseire jellemzően nem kap egyértelmű válaszokat a Parancsnokságtól.

Felmerült a fentebb elhangzottakkal összefüggésben, hogy vajon mi lehet ennek a bezárkózásnak az oka. *Pálmai* szerint egyértelműen a félelem. Véleménye szerint a büntető igazságszolgáltatás szereplői az újságíróra, mint ellenségre tekintenek, akik a hibáikat szeretnék kiemelni, rossz hírben feltüntetni a szervezetet. Azonban *Pálmai Erika* is hangsúlyozta, hogy az újságíró szakmának nem célja a leleplezés, intézmények és az ott dolgozók besározása, hanem az állampolgárok tájékoztatása. A vádaskodástól való félelem készíti az említett intézményeket arra, hogy védekező álláspontba helyezkedjenek, minél kevesebb információt adjanak ki magukról független médiumok számára. Azonban a súlyos szabálytalanságok, esetleges törvénysértések így is napvilágra kerülnek, így szakmai szempontok alapján is hasznosabb lenne számukra a kommunikáció.

Kadlót Erzsébet hozzátette, hogy tapasztalatai alapján a büntetés-végrehajtási intézetek az ötvenes években tapasztalható elveket alkalmazza ismét, amely a „ne csak őrizd, gyűlöld is” jelmondat köré kezd koncentrálni. Ebbe a gondolatiságba nem helyezhető el a független szereplőkkel működő szabad kommunikáció.

Kovács Orsolya Eszter szerint a büntetés-végrehajtás szervezete a kétoldalú kommunikáció lehetőségével nem él, vagy nem veszi azt észre, így információ szolgáltatás hiányában a pozitív szakmai példák, kezdeményezések sem jutnak el az állampolgárokhoz. Ebben szerepe lehet annak, hogy a társadalom megbélyegzi a büntetés-végrehajtás szereplőit, nem csupán a fogvatartottakat, hanem hasonló módon, csak más szempontból az ott dolgozókat, az ott önkéntes munkát végzőket is.

Vig Dávid felvetette azt a kérdést, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet vajon milyen szempontokat figyelembe véve tesz közzé információkat, mely eseteket oszt meg a külvilággal, mely információk közzétételével kívánja építeni a „büntetés-végrehajtás brand-jét”? Az látható, hogy a végrehajtási intézetek alapvetően a BVOP hivatalos honlapján tesznek közzé magukról információkat, amelyek a működési szabályzatoktól és a szervezet ünnepi eseményeiről szólnak.

A HVG újságírója a témaválasztásait tekintve alapvetően más koncepcióval dolgozik. Már régóta jellemző, hogy a média figyelmét a kiemelkedő esetek és a hosszúidős speciális részlegen (HSR) elhelyezett fogvatartottak keltik fel. Azonban egyre érdekesebb témának mutatkozik például az előzetes letartóztatások számának növekedése, ennek a jogintézménynek a különböző átláthatósági, indokoltági kérdései. Újságíróként feladatának érzi a rendszerhibákra való figyelemfelhívást, és ezáltal a nyilvánosság segítségével a változás lehetőségének reményét.

Felmerül a kérdés, hogy hogyan változik, hogy mit gondol a társadalom a végrehajtási szervezetről, annak működéséről, különösen, hogy hosszabb távon elképzelhető-e valamilyen változás ebben a képből.

Pálmai Erika ezzel kapcsolatban alapvetően a szervezeti rendszer marketingtevékenységét kérdőjelezte meg, véleménye szerint ezzel egyáltalán nem foglalkozik a BVOP. Az intézetek dolgozói, a parancsnokok egyénileg nem tudják az olyan rendszerszintű problémákat megoldani, mint a túlszűfolttság, a társadalmi megbecsültség, a jogos juttatások. A médianyilvánosság számukra is lehetőséget jelentene ezek megoldásában. Ugyanakkor látni kell azt a nagyon erős szervezeti hierarchiát, amellyel a büntetés-végrehajtás rendelkezik. Ebben a szigorú működési rendben a személyes, egyéni döntések – a fogvatartottakéhoz hasonlóan – minimalizálva vannak.

A Börtönrádió munkatársa, *Kovács Orsolya Eszter* is a bezárkózó intézményi működésre hozott példát, amely az utóbbi hetekben bontakozik ki. Az elmúlt négy évben a végrehajtási intézetek munkatársai egyre gyakrabban megjelentek a Börtönrádióval közösen a médiában, azonban a legutóbb már egy a BVOP-val kiadott sajtóközlemény kapcsán nem nyilatkoztak, miközben felmerültek olyan kérdések is, amelyeket hasznos lett volna a parancsnokság részéről is megvilágítani, tisztázni. Ugyanez mondható el a jelen konferenciáról, hiszen hasznos lett volna, ha megjelentek volna az intézmények meghívott képviselői.

Lehet-e összefüggés aközött, hogy milyen „riasztónak” reprezentálódnak a börtönkörülmények a médiában, és aközött, hogy ehhez a büntető igazságszolgáltatás milyen generális elrettentő hatást társít? Kritikai megközelítésben elképzelhető-e, hogy nem is szükséges beszélni a reintegrációt szolgáló pozitív programokról, mert ha szörnyűbbnek tűnnek a szabadságvesztés körülményei, nagyobb elrettentő hatást lehet társítani ehhez a büntetési formához?

A Börtönrádió képviselője szerint elképzelhető, hogy a BVOP vezetésében megjelenik egy ilyen gondolatiség, azonban ez abszolút kontraproduktívnak tekinthető, hiszen ez a kép nem rettent el a bűncselekmények elkövetésétől az embereket.⁴

Pálmai Erika szerint fontos szempont ebben a kérdésben az, hogy ha nincs kommunikáció a végrehajtási intézetek részéről, akkor bármilyen minőségű, típusú brand-építés hatása elmaradhat, hiszen az átlagemberek gondolkodásában egyáltalán nincs jelen a büntetés-végrehajtás szervezete. A társadalom általános hozzáállása a végrehajtási intézetek működéséhez nem a fogvatartott személyek reintegrációjával, társadalomba visszailleszkedésének kérdésével kapcsolatos, hanem az állampolgárok ezen intézmények költségeinek minimalizálhatósági kérdéseivel.

A Börtönrádió munkatársai ehhez az általánosnak mondható szemlélethez szokták hozzátenni azt az ellenérvet, hogy az embertelen, ingerszegény környezetből fognak azok a fogvatartott emberek szabadulni, akik majd a szomszédjukba fognak költözni.

⁴ Az elrettentési elméletek a félelem eszközeivel szándékoznak elérni megelőző hatásokat, a büntetéssel való fenyegetettség hatásától várják a bűncselekmények elkövetésétől való távolmaradást. Ezek az elméletek alapvetően a racionális döntési elméletre helyezik a hangsúlyt, amelyben az ember előnyök és hátrányok mérlegeléseként hoznak döntéseket. Ezt a feltevést és ennek racionalitását sok szakember megkérdőjelezi, illetve a racionalizálás mellett egyéb elemek jelenlétét is feltételezi.

Az is fontos kérdésként merül fel, hogy milyen mentális állapotban vannak az elítéltek a büntetés-végrehajtási rendszerbe való bekerülésükkor. Ez sem a fogvatartott, sem a végrehajtási személyzet, környezet számára sem érdektelen kérdés. Ennek felmérésére szolgál a Kockázatelemzési és Kezelési Rendszer (KKMI)⁵, amely a 2013. évi CCXL. törvényben meghatározott módszerekkel vizsgálja többek között a pszichológiai kérdéseket is. Azonban *Pálmai Erika* kételkedését fogalmazta meg azzal kapcsolatban, hogy ezeket a vizsgálati eredményeket valóban kiértékelik-e, és meghatározóak-e a fogvatartási szempontok kialakításakor, hiszen ezekhez az eredményekhez szintén nem lehet hozzáférni.

Kadlót Erzsébet egy ez idáig kevésbé vizsgált területét vetette fel a büntetés-végrehajtás témakörének, a munkavállalókét, a büntetés-végrehajtási örök helyzetét. Egy nagy felelősséggel járó munkakörben jellemzően a szükségesnél kisebb létszámban végzik mindennapi munkájukat, amelyre egy kifejező példa, hogy általában éjszaka egy bv. ór ügyel körülbelül 100 fogvatartottra egy körleten, miközben meghatározott időszakonként ellenőriznie kell a zárakákat.

A leterheltség szempontjából is fontos tapasztalat volt a Börtönrádió munkatársai számára, hogy a büntetés-végrehajtási dolgozókkal jó munkakapcsolatot, együttműködést tudtak kialakítani, amelyben szerepe lehetett a fogvatartottak foglalkoztatásának, ami az intézeti munkavállalók terheinek alkalmi csökkenéséhez vezetett.

A hallgatóság részéről felmerült kérdésként, hogy vajon egy büntetés-végrehajtási rendszert mennyiben határoz meg a vezető személye? Dr. Tóth Tamás országos parancsnok rendészeti múlttal vezeti a hazai büntetés-végrehajtást, elődjének, Dr. Csóti András nyugalmazott parancsnoknak pedig a pedagógusi szemlélete mutatkozott meg a vezetésében, az Európai Börtön szabályokat, illetve a nyitottság kérdéseit illetően is.

Kadlót Erzsébet, illetve *Pálmai Erika* is a biztonság jelszavával tudták jellemezni a jelenlegi rendszer fő irányvonalát. Ezen irányzatba illeszkedő lépés többek között a szigorodó kapcsolattartási szabályok bevezetése, így például a csomagban beküldhető termékek körének szűkítése, azokból bizonyos élelmiszerek teljes kizárása, illetve a látogatófogadás körülményeinek szigorítása is. Plexi lapok felszerelésével akadályozzák meg a testi kontaktus felvételét fogvatartott és látogatója között. Ez a szabály a kisgyermekes esetében is fennáll.

Kovács Orsolya Eszter elmondta, hogy a fogyatékkal élők esetében sincs kivétel. Az általa elmondott példa szerint egy siket látogató a látogató helyiségben még a plexi fal mögött sem állhatott fel a székéről, miközben a jelbeszéd teljes szókészletének használatához szükség lett

⁵ 2013. évi CCXL. törvény 92. § (3) A KKMI-ben eltöltött időszak kockázatértékelési összefoglaló jelentéssel zárul, amely tartalmazza az elítélt befogadásakor mért általános - visszaesési és fogvatartási - kockázatát, meghatározza a kockázat csökkentéséhez szükséges egészségügyi, pszichológiai, biztonsági és reintegrációs feladatokat, amelyet a bv. intézetnek a reintegrációs tevékenysége során figyelembe kell vennie. Az elítéltet tájékoztatni kell a kockázatértékelési összefoglaló jelentés tartalmáról, valamint a javasolt visszaesési és fogvatartási kockázatot csökkentő reintegrációs programok igénybevételéről.

volna az álló testhelyzetre. Emellett a telefonálás percdíjai – 93 Ft/perc –, illetve a büntetés-végrehajtási telefonok feltételrendszere is folyamatos nehézséget jelent a kapcsolattartásban.

Ezen intézkedések a biztonságra hivatkozva a kapcsolattartás korlátozásaira, megnehezítésére irányuló szándéknak tekinthetők, amelyekkel a fogvatartottak izolációját segíthetik elő, de reintegrációját biztosan nem.

Felhasznált irodalom

2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

Adj Hangot Egyesület honlapja, <http://www.adjhangot.org/>

Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának honlapja, <http://bv.gov.hu/>

Magyar Helsinki Bizottság honlapja, <https://www.helsinki.hu/>